

КУЛЬТУРА МОВИ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У даній статті проаналізовано аспекти розуміння культури мови. Приділена увага виявленню значення мовної правильності, мовної варіативності, мовної майстерності для ефективного виконання професійних функцій працівниками юридичної галузі. Конкретизовано роль культури мови за участі юриста в процесуальних і непроцесуальних формах професійної діяльності.

Ключові слова: культура мови, юрист, літературність, мовна нормативність, мовна варіативність, мовна майстерність.

Постановка проблеми. Професія юриста реалізується в особливій галузі трудової діяльності, яка потребує не лише спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певних обов'язків у правовій сфері. Його фахова діяльність має яскраво виражений соціальний характер, регламентований законом. Водночас ця активність є творчою, адже юрист знаходиться в постійному пошуку істини, де немає місця стандартам і шаблонам. З огляду на зазначене особливої актуальності набувають його професійно важливі якості, пов'язані із спрямованістю особистості, розумінням нею значущості обраної професії. Вагомими є моральні чесноти працівника юридичної галузі. Почуття обов'язку, справедливості, об'єктивності, неупередженості є ядром його професійно-правової культури, яка формується та виявляється в умовах здійснення комунікативної діяльності. Найважливішим засобом спілкування юристів є мова. Якість її засвоєння та доречного використання суттєво впливають на ефективність професійно-правової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими досліджується проблема формування культури мови майбутніх юристів у різних аспектах. Так, зокрема Н. Артикуцу цікавили нові підходи до мовної підготовки майбутніх правників і викладачів права [1]. Зв'язок професійного мовлення з процесом формування творчого мислення майбутніх правоохоронців встановлено В. Довганюк [2]. Обґрунтуванню концептуальних підходів до культурологічної освіти майбутніх юристів присвячено дослідження Л. Зеліско [3]. Аналізом питання формування мовленнєво-комунікативних та власне комунікативних умінь студентів займалися С. Омельчук [4] та М. Ценко [5]. І. Саражинська досліджувала проблему формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери [6]. Недослідженим є питання значення культури мови в структурі культури професійно-правового спілкування майбутніх юристів та фахівців, які займаються практично юридичною діяльністю.

Мета даної статті: уточнити роль культури мови в здійсненні професійно-правового спілкування.

Викладення основного матеріалу. Фахівець будь-якої галузі має бути особистістю із сформованою як загальною, так і професійною культурою. Коли об'єктом його діяльності, крім знакової системи, є людина, до його професійно важливих якостей висуваються особливі вимоги щодо володіння мовою фаху як особливим інструментом впливу на цей об'єкт. Професійна діяльність юриста вимагає від його вербальної поведінки культурологічного рівня. Відтак доречним є звернення до теоретичних засад культури мови, розуміння яких дозволить в подальшому окреслити її модель культури його професійної вербальності.

Культура мови є найвищим рівнем володіння людиною писемними та усними засобами мови. Її можна аналізувати в таких аспектах, як нормативність мови, її варіативність та мовна й мовленнєва майстерність. Нормативність виявляється в дотриманні мовних норм: в усній формі – орфоепічної, граматичної, стилістичної, лексичної; у писемній формі – орфографічної, пунктуаційної, граматичної, лексичної, стилістичної. Засвоєння нормативності мови дозволяє кожному з нас оволодіти літературною мовою, що сприятиме досягненню взаєморозуміння в процесі спілкування.

Професійне мовлення юриста має бути нормативним, недоречним є використання засобів, які перебувають за межами літературності. Важливою особливістю спілкування юристів є те, що воно нерідко протікає в особливому процесуальному режимі з дотриманням певних, чітко окреслених форм взаємодії: прийом заяв у громадян, допит у ході попереднього слідства; допит в суді при

розгляді кримінальних справ, допит і отримання відповідних пояснень в осіб, що беруть участь в цивільному судочинстві; судові дебати сторін, обмін репліками, проголошення останнього слова підсудним. Тобто свої службові функції вони реалізують за регламентованих, визначених законом обставин. Юристам доводиться вирішувати складні проблеми, пов'язані з людськими стосунками, визначати мотиви тих чи інших вчинків, а інколи й злочинів людини на основі норми закону. Від їхнього компетентно-об'єктивного трактування змісту закону залежить можливість досягнення конструктивного вирішення конфліктної ситуації.

Мовна варіативність формується на основі знань та розвинених умінь і навичок з мовної нормативності. Вона виявляється в доречному використанні залежно від ситуації спілкування та особливостей співрозмовників певного варіанта літературно маркованих мовних засобів. Актуальними в даному аспекті є знання, уміння й навички із стилістичної та лексичної нормативності. Доцільність варіативного використання засобів ділової та професійної активності представниками правоохоронної галузі визначається включеністю до сфери їхніх професійних інтересів осіб з таких соціальних груп, як раніше засуджені особи, неповнолітні, віруючі, іноземні громадяни; суїцидальні особи, психічно неповноцінні люди; особи, які знаходяться в стані психічного збудження (у стані алкогольного сп'яніння та хронічні алкоголіки, наркозалежні); чиновники, керівники різних організацій; соціалізовані громадяни та інші [7].

Сформовані мовна нормативність та варіативність дозволяють юристам ефективно працювати в таких формах фахової діяльності, як складання законопроектів, прийом громадян, робота в судах, здійснення ділового листування, практична юридична робота, складання процесуальних юридичних документів, а також сприяють знаходженню відповідно до ситуації фахової взаємодії тону та інтонації, засобів ґрунтовної аргументації та компетентного вираження думки.

Варіативність літературної мови юриста виявляється й на рівні виконання кожним із них своїх посадових обов'язків (слідчого, адвоката, судді, юрисконсульта, нотаріуса та ін.) та реалізації цілей професійної діяльності під час публічного спілкування, проведення консультацій, допитів.

Мовна майстерність є найвищим рівнем володіння культурою мови. Її носій послуговується лише літературним варіантом мови, вміє активно користуватися професійною метамовою, що дозволяє ефективно моделювати аудиторію. На даному рівні важливим є дотримання загальнономовного етикету, який постав із живої практики народу та виявляється у формулах привітання, прощання, поздоровлення. Водночас юрист має володіти й професійним мовленнєвим етикетом, а він має певні відмінності, зумовлені його участю у процесуальних (допит, очна ставка) та в непроцесуальних формах фахового спілкування.

Коли взаємодія юристів з об'єктами діяльності протікає в особливому процесуальному режимі, він має дотримуватися чітко окреслених форм взаємодії: прийом заяв у громадян, допит у ході попереднього слідства; допит в суді при розгляді кримінальних справ, допит і отримання відповідних пояснень в осіб, що беруть участь в цивільному судочинстві; судові дебати сторін, обмін репліками, проголошення останнього слова підсудним. Тобто, використання зазначених мовно-комунікативних форм у кримінальному і цивільному процесі визначається правовими (процесуальними) нормами, розпорядчими вимогами. Обов'язковим є дотримання встановлених законодавством формул спілкування, процесуальний порядок мовної взаємодії сторін. Процедура процесуально регламентованого спілкування, його формалізований характер - обов'язкові умови, за яких таке професійне спілкування може здійснюватися, вони ніким не можуть бути порушені. Ці процедури детально описані в законі, починаючи з підстав, без яких не може відбутися сам акт спілкування, і закінчуючи процесуальними формальностями, завершальним діалогом сторін з його особливим порядком протоколювання, яке відображає не тільки зміст, а й увесь хід спілкування, дотримання супутніх йому різних формальностей процесуального характеру, ігнорування яких може слугувати підставою для визнання недійсними результатів, отриманих в ході спілкування, і спричинити правові санкції до тих, хто порушив передбачений порядок професійно-правового спілкування, довільно спростив його і т. ін.

В основі комунікативної активності юриста – узвичаєні, прийняті в суспільстві, в тому чи іншому соціальному середовищі правила мовної поведінки, стійкі етикетні формули звернення, що відображають зовнішні прояви ставлення будь-якої людини до оточуючих, до різних соціальних цінностей.

Висновки. Нами схарактеризовано аспекти трактування феномена культури мови. Водночас із проекцією на професійну діяльність юриста було проаналізовано значущість мовної правильності,

мовної варіативності та мовної майстерності. Ми вважаємо, що культура мови має бути обов'язковою складовою культури професійно-правового спілкування працівника правоохоронної сфери. Під ним розуміємо організований процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії у фахово-правовому просторі, спрямований на реалізацію професійно значущих цілей.

Сформованість культури мови юриста дозволяє актуалізувати власне комунікативні уміння спеціаліста, пов'язані з формуванням, отриманням, інтерпретацією, передаванням службової інформації, коли створюються законопроекти, здійснюється ділове листування, формуються процесуальні юридичні документи. Вона сприяє поліпшенню перцептивних процесів під час прийому громадян, роботи в судах, консультування.

Майстерність володіння літературною фахово зорієнтованою мовою дасть можливість юристам, незалежно від їх спеціалізації, досягати в професійній діяльності порозуміння, підтримувати на належному рівні психологічний контакт, надаючи в необхідних випадках спрямовуючий вплив на розвиток комунікативних процесів. Працюючи постійно в певному соціально-правовому полі, юрист є включеним у систему відносин із суспільством, державно-правовими інститутами, посадовими особами, окремими громадянами. Нормативність мови дозволяє йому ефективно виконувати об'єктивно задані соціальні ролі слідчого, прокурора, судді.

Список літератури

1. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права / Н. Артикуца // Право України. – 1997. – № 12.
2. Довганюк В. Формування творчого мислення особистості майбутніх правоохоронців / В. Довганюк // Право України. – 1997. – № 12.
3. Зеліско Л. Концептуальні підходи до культурологічної освіти майбутніх юристів / Л. Зеліско // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 1.
4. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису / С. Омельчук // Дивослово, 2006. – № 9.
5. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів / М. Б. Ценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2014. – № 4 (23).
6. Барановська Л., Саражинська І. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери / Л. Барановська, І. Саражинська // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К., 2008. – Випуск 27. – Частина 1. – С. 45 – 50.
7. Биочинский И. В. Психология и педагогика профессиональной подготовки в образовательных учреждениях МВД России / И. В. Биочинский. – Н. Новгород, 2005. – 184 с.

Л. Барановська, С. Цыганій

Культура речи как составляющая культуры профессионально-правового общения работников юридического отрасли

Резюме. В данной статье проанализированы аспекты понимания культуры речи. Уделено внимание выявлению значения языковой правильности, языковой вариативности, языкового мастерства для эффективного выполнения профессиональных функций работниками юридической отрасли. Конкретизированы роль культуры речи при участии юриста в процессуальных и непроцессуальных формах профессиональной деятельности.

Ключевые слова: культура речи, юрист, литературность, языковая нормативность, языковая вариативность, языковое мастерство.

L. Baranovska, S. Tsiganiy

Culture of language as a part of culture vocational and communication workers legal legal field

Summary. This paper analyzes the aspects of language culture understanding. The significance of linguistic accuracy, linguistic variation and linguistic skills has been revealed to effectively perform professional functions of legal sector workers. The role of a lawyer's speech culture in the judicial and nonjudicial forms of professional activity has been concretized.

Keywords: language culture, lawyer, literary, linguistic normativity, language variation, language skills.